

SKOLPORTENS NUMRERADE ARTIKELSERIE
FÖR UNDERVISNING, LÄRANDE OCH LEDARSKAP

FRÅN »VAD ÄR DET HÄR FÖR LARV« TILL »NU GÖR DEN NYTTA!«

Att arbeta med bedömningsverktyg för
verksamhetsutveckling på fritidshem

FÖRFATTARE:

*Andreas Karlsson, Matilda Samuelsson,
Johanna Flodhag, Hanna Begabriel*

SKOLPORTEN

LEDA & LÄRA

2/2023

SAMMANFATTNING

UTBILDNINGSNIVÅN BLAND DEN personal som arbetar på våra fritidshem är dokumenterat låg, och vi har upplevt ett behov av att stötta utbildad personal i att förstå fritidshemmets syfte, betydelse och uppdrag. Syftet med denna artikel är att undersöka hur pedagoger uppfattar vår skolas nya bedömningsverktyg som stöd för att förstå fritidshemmets uppdrag och stöd att analysera elevgruppens utveckling och behov. Artikeln baseras på en studie av personalens uppfattningar av att aktivt arbeta med ett bedömningsverktyg vi här kallar för *Vidingsjöskolans elevmatrix fritidshem*. Vårt resultat visar att elevmatrixen har bidragit till ett aktivt reflekterande kring fritidshemmets uppdrag, och ett stärkt gemensamt professionellt språk, både för utbildad och utbildad personal.

Andreas Karlsson är förstelärare i fritidshem, Vidingsjöskolan i Linköping.
E-post: andreas.a.karlsson@utb.linkoping.se

Matilda Samuelsson är lärare i fritidshem, Vidingsjöskolan i Linköping.
E-post: matilda.samuelsson@utb.linkoping.se

Johanna Flodhag är lärare i fritidshem, Vidingsjöskolan i Linköping.
E-post: johanna.flodhag@utb.linkoping.se

Hanna Begabriel är lärare i fritidshem, Vidingsjöskolan i Linköping.
E-post: hanna.begabriel@utb.linkoping.se

Denna artikel har den 6 februari 2023 accepterats för publicering i Skolportens numrerade artikelserie för utvecklingsarbete i skolan. Artikeln har granskats av en forskare som ingår i Skolportens granskargrupp.

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och förskolan under förutsättning att författarens namn och artikelns titel anges, samt källa: Skolportens artikelserie. I övrigt gäller copyright för författaren och Skolporten AB gemensamt.

Denna artikel är publicerad i Skolportens artikelserie Leda & Lära:
www.skolporten.se/forskning/utveckling/

Aktuella Författaranvisningar & Skrivregler:
www.skolporten.se/forskning/skolutveckling/skolportens-utvecklingsartiklar/

Vill du också skriva en utvecklingsartikel? Mejla till redaktionen@skolporten.se

INNEHÅLL

INLEDNING OCH BAKGRUND	7
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	9
METOD OCH GENOMFÖRANDE	11
Genomförande	11
Metoddiskussion.....	11
Analys.....	12
RESULTAT	13
Ökad kunskap om verksamhetens mål.....	13
Kartläggning och stöd för diskussion.....	14
Progression	14
Professionellt språk, reflekterande och yrkesstatus	14
Utmaningar	15
DISKUSSION	17
SLUTSATSER OCH PRAKTISKA IMPLIKATIONER	21
REFERENSLISTA	23
APPENDIX	25
Vidingsjöskolans elevmatrix version.....	25

INLEDNING OCH BAKGRUND

ÅR 2016 FICK det svenska fritidshemmet ett nytt, eget kapitel i grundskolans läroplan Lgr 11. Syftet med detta nya kapitel var att förtydliga fritidshemmets uppdrag. Skolverket kommenterar att “denna del kompletterar första och andra delen genom att den förtydligar syftet med undervisningen och anger vilket centralt innehåll som ingår i fritidshemmets undervisning” (Skolverket, 2022). Vidare står det att första och andra delen av läroplanen, tillsammans med den fjärde, ska ligga till grund för planering och genomförande av undervisningen i fritidshemmet. Undervisningen ska i sin tur syfta till att stimulera elevernas utveckling och lärande samt erbjuda eleverna en meningsfull fritid.

På fritidshem kan undervisning ske på olika sätt. Förutsättningar finns för både formellt och informellt lärande, och Skolverket skriver att omsorg, utveckling och lärande ska utgöra en helhet för fritidshemmets undervisning (Skolverket, 2010). Skolverket understryker också att lärandet på fritids ska vara upplevelsebaserat. Det blir därför viktigt för personalen att ha en god uppfattning av elevgruppens intressen, men också att vara väl förtrogen med läroplanens mål för att kunna sammanfoga mål och intressen. Personalen har då möjlighet att strukturera verksamheten, genom såväl planerad aktivitet/undervisning, som väl genomtänkt miljö och situationsbaserat lärande. Att i stunden kunna ta vara på företeelser som väcker elevernas intressen samt koppla ihop detta med mål och lärande.

Ett fritidshem som strävar efter att hålla hög kvalitet bör alltså ha personal som är väl förtrogen med fritidshemmets uppdrag. Detta skapar emellertid en utmaning då den nationella statistiken visar att endast 23 procent av heltidstjänsterna inom fritidshem, innehas av personal med legitimation och då behörighet att undervisa inom fritidshem (Skolverket, 2019).

På Vidingsjöskolan i Linköping har vi under de senaste åren haft en arbetssituation som varit representativ för ovanstående statistik och Skolinspektionen lyfter fram behovet av att förbättra utvecklingen av undervisningens kvalitet som en av dess viktigaste iakttagelser (Skolinspektionen, 2018). I en utredning gjord av regeringen lyfts också vikten av att utveckla stödmaterial om systematiskt kvalitetsarbete i fritidshemmet (Skolinspektionen, 2018). Även Skolforskningsinstitutet lyfter i en av sina systematiska forskningssammanställningar upp antagandet av ett medvetet förhållningssätt som ett centralt tema (Skolforskningsinstitutet, 2021).

Utifrån det utgångsläge som beskrivits i bakgrundsdelen började Vidingsjöskolans utvecklingsgrupp för fritidshem, bestående av skolans fyra behöriga fritidslärare, att arbeta fram ett verktyg för att implementera styrdokumentet på ett effektivt sätt. Parallellt med denna process fick vi möjlighet att medverka i Ifous (Innovation, forskning och utveckling i skola och förskola) treåriga FoU-program Fritidshemmets pedagogiska uppdrag (FriPu) mellan 2019–2022. Studien som ligger till grund för denna artikel har genomförts inom ramen för detta FoU-program.

Målet med processen var att utveckla verksamheten med stöd av ett verktyg som underlättar och förtydligar arbetet med styrdokumentet och fritidshemmets uppdrag för våra medarbetare. Dels medarbetare som saknar full behörighet, men framförallt de som varken har någon pedagogisk utbildning eller särskilt mycket arbetslivserfarenhet alls. Verktöget vi valde att utveckla och undersöka kallar vi för “Vidingsjöskolans elevmatris Fritidshem” (se bilaga 1).

Det är som namnet antyder, en matris där vi valt att bryta ner de sju förmågorna i fritidshemmets läroplan till mindre delmål. Bilden ovan illustrerar ett exempel på en av de sju förmågorna.

	Skapa och upprätthålla goda relationer samt samarbeta utifrån ett demokratiskt och empatiskt förhållningssätt .			
	Kan samarbeta med elever i gruppen.	Kan lösa konflikter på egen hand.	Kan leka med olika kompisar.	Kan trösta eller säga förlåt vid behov.
Name				
Student				
A A				
B B				
C C				

Delmålen ska vara tydliga, konkreta och verksamhetsnära på ett sätt som gör det lätt för all personal att förstå och ta utgångspunkt i både formell och informell verksamhet. Matrisen ska också fungera som underlag och stöd för att föra mer konstruktiva diskussioner kring elevers undervisning, med tydliga gemensamma begrepp. Colnerud & Granström (2015) poängterar att det gemensamma språket kan stärka professionen inom fritidshemmet utifrån upplevelsen att det ger pedagogerna en ökad medvetenhet om sin egen yrkesroll. Det ska alltså vara lätt för personalen att ha det aktuella målet i sikte i den fria verksamheten, och att planera lärarledd undervisning/aktivitet utifrån samma mål.

Vi vill få målen att kännas verksamhetsnära för att all personal ska lyckas bilda sig en uppfattning om, och känna trygghet i att göra en bedömning av elevernas fortsatta behov. Ambitionen är att alla som arbetar på avdelningen ska kunna bedöma vilka förmågor som varje enskild individ, såväl som gruppen, har störst behov av att träna på. Syftet med vår matris är fungera som ett formativt stöd för eleverna och för den personal som ansvarar för elevernas utveckling.

Sandberg & Faugert (2012) beskriver formativ utvärdering som en process att stärka eller förbättra själva utvärderingsobjektet (i vårt fall eleverna), en process med ett uttalat lärande- och utvecklingsperspektiv. På samma sätt vill vi se processen med vårt användande av elevmatrisen. På så vis kan vi stötta elevernas utveckling där det behövs som mest, vilket i sig leder till en högre kvalitet i verksamheten. Forskning kring fritidshemsverksamhet har varit sparsam både nationellt och internationellt, men att en av de huvudsakliga grenar som det har forskats om belyser en brist på kvalitet i fritidshemmets verksamhet (Löfdahl, Saar & Hjalmarsson, 2011).

Ackesjö, Wernholm & Gardesten har tagit fram en modell som bygger på olika förmågor och färdigheter som i sin tur kan antas leda till ökad skolframgång (Ackesjö, Wernholm & Gardesten, 2022). För att uppnå dessa förmågor krävs en medvetenhet kring vilka behov och förmågor som behöver prioriteras i undervisningen på fritidshemmet, för att justera elevernas fortsatta utveckling på bästa sätt.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

DET SLUTGILTIGA MÅLET med arbetet kring matrisen är att främja elevers utveckling, men för att göra det behöver vi ge vår personal förutsättningar och möjligheter att genomföra en undervisning med god kvalitet. Denna studie syftar därför till att öka kunskapen om hur ett bedömningsverktyg kan öka personalens förtroenhet med styrdokument och fritidshemmets pedagogiska uppdrag. Utifrån detta resonemang vill vi med studien besvara följande frågeställningar:

- ★ Hur uppfattar pedagoger elevmatrisen som stöd för att förstå fritidshemmets pedagogiska uppdrag?
- ★ Hur uppfattar pedagoger elevmatrisen som ett stöd för att analysera elevgruppens utveckling och behov?

METOD OCH GENOMFÖRANDE

FÖR ATT BESVARA frågeställningarna valde vi att intervjua all personal som arbetar på våra fritidshem oavsett kön, ålder, erfarenhet eller utbildning. Valet av att intervjua våra egna kollegor är tämligen logiskt då samtliga arbetat med det verktyg som studien avser att undersöka. Det var viktigt för oss att få en helhetsbild, oavsett bakgrund, eftersom matrisen ska fungera som ett stöd oavsett erfarenhetsnivå. Dessutom har vi en närhet och enkel tillgång till våra egna kollegor. Vi genomför alltså ett bekvämlighetsurval (Bryman,

2016). Totalt intervjuades sju respondenter. Respondenternas arbetserfarenhet spänner mellan ett och trettio år och ingen har utbildning till fritidspedagog, eller lärare i fritidshem. Tre respondenter är utbildade barnskötare, och en utbildad F-6 lärare. Hänsyn har tagits till Vetenskapsrådets etiska principer (VR 2020) med tanke på informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav. Samtliga respondenter har blivit informerade om studiens syfte och har gett sitt samtycke till att medverka.

GENOMFÖRANDE

FÖR ATT FÅ svar på våra forskningsfrågor valdes semi-strukturerade fokusgruppsintervjuer som metod för att samla in data. Intervjuer ger möjlighet till att ställa följdfrågor och att få en fördjupad kunskap om respondenternas uppfattningar (Bryman 2016).

Intervjuerna genomfördes med hjälp av ett antal förskrivna frågor. Samtliga intervjuer ägde rum under våren 2021, och spelades in på mobiltelefon och transkriberades.

METODDISKUSSION

NÄRHETEN TILL RESPONDENTENA bör tas i beaktning. Kanske kan det vara en fördel, att respondenterna känt sig trygga med att bli intervjuade av oss, men vi kan inte utesluta en möjlig nackdel i att våra kollegor i värsta fall velat vara lite försiktiga i hur de uttrycker sina åsikter. Därför delade vi upp personalen på så sätt att den person som höll i intervjun inte intervjuade någon av sina närmaste kollegor, i hopp om att få så

ärliga svar som möjligt. Under intervjuerna delade vi in personalgruppen i mindre grupper för att se till att alla hade möjlighet till talutrymme, men samtidigt någon att diskutera med. En styrka i denna metod har varit att våra respondenter först har fått reflektera i lugn och ro på egen hand över frågorna, för att sedan få god tid på sig att förklara och fördjupa sina resonemang under intervjutillfället.

ANALYS

NÄR INTERVJUERNA VAR utförda följde arbetet med transkribering av samtliga samtal. Efter detta följde i sin tur arbetet med att analysera materialet. Vi genomförde en tematisk innehållsanalys av vår data (Bryman, 2016). Var och en av oss gick igenom samtliga transkriberingar och strök under nyckelord som ofta återkom, eller ord som kändes relevanta för studien,

exempelvis “tydlighet”, “tid” och “språk”. När vi var klara försökte vi sedan att strukturera dessa nyckelord till olika kategorier/ämnen för att göra det mer överskådligt, exempelvis struktur och professionalism. På så vis fick vi en tydligare bild kring hur respondenterna reflekterat kring frågorna i intervjuerna, och arbetet med matrisen i helhet.

RESULTAT

I **DETTA AVSNITT** presenteras resultatet av vår studie utifrån de inledande frågeställningarna. Hur uppfattar pedagoger elevmatrisen som stöd för att förstå fri-

tidshemmets pedagogiska uppdrag, och hur uppfattar pedagoger elevmatrisen som ett stöd för att analysera elevgruppens utveckling och behov?

ÖKAD KUNSKAP OM VERKSAMHETENS MÅL

ANALYSEN VISAR ATT matrisen tydligt bidrar till en ökad medvetenhet både om verksamheten och läroplansmålen. I synnerhet uttrycks att arbetet med matrisen leder till ett bibehållet fokus på, och varför vi gör de aktiviteter vi gör:

Matrisen ger en tydlighet, (---) det ger en väldig tydlighet i vad som ska göras och varför (Pedagog 1)

Samtidigt visar analysen att elevmatrisen ses som en arbetsbeskrivning där stödet består av ett förtydligande av de mål som ska uppnås, och därigenom vilka aktiviteter som bäst svarar mot att nå målet.

Jag tycker mig ändå se att det är lättare att förstå vad man ska göra med matrisen än att man sätter sig med läroplanen. Det känns som det blivit lättare för alla även om du inte har koll på läroplanen kan du enkelt se att, okej vad ska vi jobba med den här veckan? (Pedagog 3)

Vi ser också i analysen att förståelsen för uppdraget ökat hos personalen genom den reflektion det inneburit att arbeta med nya verktyg: "För min del tänker jag nog inte på gul, röd eller grön när jag ser barnen ute alltid men jag kan koppla till läroplanen på ett snabbare, enklare sätt i och med att vi börjat med elevmatrisen"

Och det blir tydligt på något sätt att vi gör den här aktiviteten inte bara för att göra den, utan syfte med den också så, Så man blir införstådd i den liksom också (Pedagog 2)

Ja, jag kan verkligen hålla med. Framförallt är vi ett gäng på skolan som jobbar och som inte har den utbildningen i läroplanen i grunden, och det hjälper alla på något sätt att tydliggöra uppdraget som vi har på fritids (Pedagog 5)

Analysen visar här att elevmatrisen har en kunskapsförsörjande funktion. Speciellt för att kunna sätta in ny och utbildad personal i det arbetet som bedrivs. Här betonas både syftet med aktiviteter och vilka aktiviteter som ska genomföras. Analysen visar att verktyget leder till ett ökad professionellt tänk och fokus på målstyrda aktiviteter. Det framträder även en bild av att det är lättare att vidmakthålla fokus på fritidshemmets uppdrag genom att elevmatrisen introduceras för ny och utbildad personal:

Även om det kommer in ny personal eller utbildad personal, så ser man framför sig att "varför gör vi denna lek" eller varför har vi denna aktiviteten. Vi behåller vår professionella roll och det finns ett syfte med de vi gör så. Mer än att bara hålla på med barnpassning och fri lek, som det varit innan kanske. Mm. (Pedagog 5)

KARTLÄGGNING OCH STÖD FÖR DISKUSSION

ANALYSEN VISAR ATT ett strukturerat arbetssätt kring styrdokumentet, och arbetet med matrisen, bidrar till en fördjupad syn på hela elevgruppen. Matrisen bidrar till reflektion kring samtliga elever, och till att det skapas en helhetsbild kring alla elever. Exempelvis synliggörs och uppmärksammas tystlåtna och försiktiga, genom verktyget.

Man ser alla barnen och just det att man ser dem som man kanske inte har koll på annars och att det blir extra tydligt till exempel om man inte vet hur man ska bedöma, då vet man att man behöver ha mer koll på de eleverna som kanske inte syns eller hörs så mycket annars (Pedagog 2)

Ytterligare en vinkel som informanterna påtalar är det strukturella tänket som matrisen, och ett tydli-

gare fokus på målen, medför. Informanterna menar att det skapas en tydligare gemensam grund att stå på som också blir en utgångspunkt för det arbetet som utförs. Genom matrisen blir det tydligt vad varje avdelning behöver arbeta med och fokusera extra på. Informanterna påtalar att gruppindelningar grundar sig i matrisen där det tydligt syns vilka elever som exempelvis har god samarbetsförmåga och vilka som behöver öva mer. Utifrån detta menar informanterna att de kan skapa olika gruppkonstellationer där eleverna hjälper varandra.

Matrisen har påverkat verksamheten mycket. Vi går igenom hur vi sätter ihop grupper utifrån barnens behov och det har påverkat massor och gjort att barngruppen blir mer homogen, fungerande (Pedagog 6)

PROGRESSION

INFORMANTERNA ÄR OCKSÅ eniga om att arbetet med matrisen skapar en tydlighet över tid, och bidrar till att kunna följa elevernas progression längs vägen. Dessutom finns denna information också dokumenterad.

Jag tänker, det blir ju också väldigt bra om man kollar. De här elevmatriserna ska ju följa med eleverna

över tid, så kan man också följa en utveckling över tid, asså hur har det gått från förskoleklass och till tvåan. Vad har egentligen hänt? Eh, det synliggör ju så på ett väldigt bra sätt så att man kan jämföra. Går det åt rätt håll och hur går det över tid egentligen? (Pedagog 5)

PROFESSIONELLT SPRÅK, REFLEKTERANDE OCH YRKESSTATUS

INFORMANTERNA ÄR VID flera tillfällen inne på reflektion och kommunikation kring målen och verksamheten, och ett par av dem lyfter detta mer konkret. Analysen visar att verktyget bidrar till ett gemensamt pedagogiskt språk och mer konstruktiv diskussion kring elever.

Ja men lite så när man kommer in på att prata om enskilda elever, så händer det ju att man satte den

här färgen på den eleven, sen ser vi faktiskt "det här funkar ju". Så att man använder det när man pratar i verksamheten och när man sitter och planerar och sådär. Jag tycker man använder sig av det och försöker ha med sig att "aa men den här var vi lite osäker på, den ska vi ha ett extra öga på". Sen dyker det upp någonting och man märker att "nu kan vi sätta en rättvis markering (Pedagog 6)

Analysen påvisar också att fritidspedagogerna upplever en ökad status när det finns ett tydligt underlag för vad avdelningarna faktiskt arbetar med.

”Det handlar inte om barnpassning, det är så mycket mer än så. Det är viktigare än så” (Pedagog 5)

Informanterna menar att vi genom denna matris kan sätta ord på vad vi faktiskt arbetar med för att höja vår status. Genom att förmedla en ökad medvetenhet kring vår yrkesroll och vad vi arbetar med genereras en högre yrkesstatus.

”Jag tänker just det här iallafall när man suttit på studiedagar och så att visa lärarna att aa men såhär ser barngruppen ut utifrån det vi har sett på fritids. Asså man får lite högre status för att man visar för lärarna att vi är också viktiga. Visar vad vi gör aa

men det på fritids är viktigt, titta här liksom. Att vi faktiskt... också gör en väldigt stor skillnad för eleverna. Det tror jag är lite mer påtagligt när lärarna kan se att aha oj... tycker jag att jag märkt av iallafall i år 1”. (Pedagog 7)

Informanten utvecklar sedan resonemanget genom att påpeka att detta kan ta sig uttryck i kommunikationen med både kollegor och chefer.

”Jag tänkte att på lönesamtalet förut om man jämför med innan då var det lite mer fokus på sig själv kanske aa men jag ska, jag ska liksom. Mina mål den här gången var ju väldigt utifrån barngruppen, vad som syns, vad som sticker ut, vad skulle jag kunna bidra med för att liksom... aa hjälpa dom här eleverna till exempel” (Pedagog 7)

UTMANINGAR

ÖVERLAG SER VI ett tydligt positivt gensvar för det arbete vi inlett med det nya verktyget, men givetvis har också en del frågetecken och problematiseringar lyfts fram. En av dessa har varit bristen på tid, där upplevelsen varit att det känns svårt att hinna fylla i matrisen, och ligga i fas.

”Ibland känner man att man får stressa igenom den och det kanske inte blir så fullt exakt rättvist som man hade kunnat önska på något sätt. Det blir ju hyffsat precis, men man hade behövt mer tid för att slippa stressa på det...” – (Pedagog 4)

En annan aspekt som lyfts har varit kring definitionen av de olika delmålen. En av informanterna förklarar att det ibland kan råda oenighet om definitionen av hur delmålen i matrisen ska tolkas, och att ett förtydligande av delmålen därför önskas, eller någon annan form av stöd.

”Något generellt är att man har någon slags idébank där man kan få tips och idéer på aktiviteter, så man kan flika in i alla områden. Jag själv har dålig koll på t.ex. natur & samhälle och hur man ska hitta aktiviteter till det” – (Pedagog 6)

Ytterligare funderingar som lyfts fram i vårt analysmaterial har rört definitionen av bedömningsnivåerna, de olika färgerna. Ett par informanter uttrycker en önskan att addera en färgmarkering i stil med “Ej tillämpligt”, till följd av en rädsla att bedöma eleven felaktigt. Informanterna hävdar att det lätt blir en röd markering av de elever som exempelvis aldrig deltar i aktiviteter, eller upplever en tveksamhet kring hur eleven bör bedömas.

”Det finns flera barn som vi verkligen inte kan bedöma för att de inte, t.ex. inte är med på en enda aktivitet. Hur ska jag kunna bedöma det barnet? [...] En elev kanske inte uppvisar det för mig, även om denne har förmågan, kanske bland vänner.” – (Pedagog 4)

Slutligen lyfts också samverkan med klasslärare och/eller andra som arbetar med eleverna (t.ex. specialpedagoger) fram i analysmaterialet. En av informanterna menar att klasslärare kan ta del av färgmarkeringarna vi gör utefter fritidshemmets förmågor, eftersom det vi arbetar med, och bedömer handlar om förmågor och kunskaper som har stor inverkan på elevernas kunskapsinhämtning och generella skolgång.

DISKUSSION

SYFTET MED VÅR studie har varit att öka kunskapen om hur ett bedömningsverktyg kan öka personalens förtroendet med styrdokument och fritidshemmets pedagogiska uppdrag.

Resultatet har mynnat ut i olika resonemang kring våra medarbetares syn på hur matrisen fungerar i arbetet.

Som vi tidigare konstaterat finns hos oss en personalgrupp med många medarbetare som aldrig jobbat i verksamheten utifrån styrdokument, eller någon form av målstyrd verksamhet. Vi har också tidigare belyst att vår situation, och vårt utgångsläge, inte är någon lokal företeelse, utan något som delas av många fritidshem över hela landet. Denna bild understryks också av Löfdahl, Saar & Hjalmarsson, 2011. Forskning kring fritidshemsverksamhet har varit sparsam både nationellt och internationellt, men att en av de huvudsakliga grenar som det har forskats om belyser en brist på kvalitet i fritidshemmets verksamhet. En brist som också flera gånger konstaterats av Skolverket (Skolverket, 2022). Fritidslärare har även ett relativt nytt uppdrag i att redovisa verksamheten, utifrån hur väl de uppställda målen nås. Vi har alltså en kombination av ett relativt nytt uppdrag, som inte hunnit bearbetas till fullo av den mer erfarna personalen, samtidigt som vi har den utbildade gruppen. Detta sammantaget gav upphov till idén att vi behövde skapa ett arbetssätt, eller en process, som på ett tydligt sätt inorporerade fritidshemmets mål, från planeringsstadiet ner till den konkreta verksamheten. En process som sedermera mynnade ut i utformandet av, och beslutet att använda vår elevmatris för fritidshem.

Sedan vi inledde arbetet med matrisen har flera faktorer framkommit som vi behövt ta i beaktning, och många av dessa syns tydligt i vår analys. Vi har dels upptäckt utvecklingspotential och fördelar med matrisen som vi inte själva hade tänkt på, dels en del saker att justera. Resultaten visar en rädsla hos personalen att bedöma individuella elever. Troligen härstammar denna ovilja i en känsla att inte utsätta

eleverna för press, och en oro att fritidshemmet ska bli ännu mer likställd med skolans mål och krav, och kanske till och med att öka intrånget på elevernas fritid och frihet. Löfdahl, Saar & Hjalmarsson (2011) skriver om att tidigare krav på kvalitetsredovisningar bidrar till att likrikta verksamheter i enlighet med Skolverkets fokus. Pedagoger eftersträvar att uppvisa en god praktik på bekostnad av andra viktiga innehåll. Kritiken mot bedömningar och kvalitetsmätningar som styrmedel inom barnomsorg har ofta relaterats till nyliberala marknadsdiskurser där teknifiering av mänskliga relationer och omsorg påvisats och ifrågasatts. Här framhålls även tankar om en ny lärarprofessionalism där lärare ställs inför etiska dilemman när det traditionella lärarrollen – att ta hand om barnen – ställs mot marknadsanpassade krav att visa upp resultat och effektivitet i sin verksamhet (Löfdahl, Saar & Hjalmarsson, 2011).

Syftet med vår matris är snarare det motsatta, vi vill säkerställa kvalitet, och fortsatt utveckling av verksamheten. Bilden som Löfdahl, Saar & Hjalmarsson beskriver kan dock vara en ledtråd till varför vi i ett tidigt skede stötte på en viss tveksamhet kring hela begreppet att bedöma elever på fritidshemmet, bland vår personal. Inte minst har detta blivit ännu tydligare när vi presenterat och förklarat vårt arbetssätt för personal från andra skolor, som ibland reagerat starkt på bedömning i fritidshem. Här är vi därför snabba att förtydliga syftet – matrisen används i första hand för att utveckla undervisningen på fritidshem, inte för att kommunicera en bedömning av enskilda elever. En god bild av elevernas behov på grupp- och individuell nivå bör inte vara en nackdel. Snarare borde matrisen ses som en försäkring att vi närmar oss de mål som faktiskt finns på fritidshemmet.

Resultaten av vår studie visar att personal med tiden släppt denna oro, och faktiskt uppskattar att ha en god insyn att luta sig mot. Vår matris och vårt arbetssätt är till fullo utformat för att vara ett formativt stöd för eleverna, och för den personal som ansvarar för

elevernas utveckling. Sandberg & Faugert, (2012) beskriver formativ utvärdering som en process att stärka eller förbättra själva utvärderingsobjektet (i vårt fall eleverna), en process med ett uttalat lärande- och utvecklingsperspektiv. På samma sätt vill vi se processen med vårt användande av elevmatrisen.

Kanske är det även samma typ av reflekterande, den tidigare oron för bedömning, som gett upphov till ytterligare ett par krokben. Resultaten visar en upplevd utmaning att bedöma eleverna rättvist, och att vara för generös mot en elev, men för hård mot en annan. Det viktigaste är därför att det finns en uttalad samsyn bland personalen, främst på den egna avdelningen, kring hur detta ska hanteras kring den befintliga elevgruppen. Det viktiga är att kunna följa och se elevens utveckling på ett tydligt sätt. Vi kan rekommendera att hellre "fälla" än "fria", då det värsta som händer är att vi signalerar åt oss själva att eleven bör få mer stöd och att vi som personalgrupp får ett underlag för samtal om vad vi själva skulle kunna förändra för att möta dessa elevers behov. Även en osäkerhet kring färgmarkering i matrisen är i sig ett resultat och en hint om att personalen bör vara mer observant kring just den eleven, så att eleven inte glöms bort eller hamnar i skymundan. Matrisen är ett framåtsyftande verktyg, och inte ett summativt betygssystem.

Inte helt förvånande nämns tid i resultaten. Det går inte att förneka att arbetet med bedömningsmatriser tar viss tid. Hur vi tacklar detta på bästa sätt är en fortsatt utmaning. Den mest spännande möjligheten bygger på att försöka göra matrisen till ett ännu mer levande dokument genom att färgmarkera i nuet då aktiviteter genomförs. Ser vi att en elev gör framsteg i verksamheten, och lyckas väl med att uppvisa en förmåga kan vi gå in direkt och ändra färgmarkeringen. Detta kan möjligen antas vara ett moment som skulle få personalen att bli något skeptisk igen, då arbetet med matrisen följer med i den aktiva verksamheten. Samtidigt är det inte orimligt att hoppas att det skulle kunna motivera personalen ytterligare när resultaten börjar märkas. Någon av informanterna har rent av lyft liknande tankar i intervjuerna.

Att matrisen ökat tydligheten kring hur vi kan närma oss fritidshemmets pedagogiska uppdrag är det viktigaste resultatet av vår studie. Informanterna ger en gemensam bild där de upplever att matrisen bidrar till en ökad tydlighet och även fungerar som en tydlig arbetsbeskrivning. Matrisen uppmanar inte minst till mer konstruktiv diskussion, och gemensamma be-

grepp som leder till ett tydligare fokus på mål vid gemensamma diskussioner. Vi har upplevt arbetet med matrisen som ett stort steg framåt, och även forskning pekar på detta som en fördel. Enligt Colnerud & Granström (2015) kan yrkesutövare med hjälp av yrkesspråket – både för sig själva och för andra – förtydliga syfte och det egna arbetets tillvägagångssätt, där språket som redskap gör det möjligt att bland annat ha diskussioner om praktiken på ett distanserat samt förklarande sätt. Det gemensamma språket kan stärka professionen inom fritidshemmet utifrån upplevelsen att det gett pedagogerna en ökad medvetenhet om den egna yrkesrollen. Våra resultat visar att arbetet med bedömningsmatriser både ökar och fördjupar medarbetares reflektion kring verksamheten.

Ett nästa steg är att använda matrisen för att stärka fritidshemmets samverkan med skolan, utifrån de konsekvenser vi ser med tydligare mål, konstruktiva pedagogiska diskussioner och ett gemensamt professionellt språk. I resultaten syns tecken på att även klasslärarna borde använda resultatet av bedömningsmatriser flitigt, inte minst för att elever som har svårt för vissa moment i skolan fungerar bra på fritidshemmet, och vice versa. Klassläraren har också möjlighet att använda fritidshemmets information för att bygga stabila grupper och grupparbeten, med en genomtänkt fördelning av elevernas behov. Vi tror även att specialpedagoger, kuratorer och andra professioner kan ha nytta av denna typ av kartläggning för att kunna få en fingervisning kring var det brister hos eleven. Ackesjö, Wernholm & Gardesten har tagit fram en modell, där det tydligt syns hur olika förmågor och färdigheter i sin tur leder till ökad skolframgång (Ackesjö, Wernholm & Gardesten, 2021). Denna vetenskap, tillsammans med möjligheten att se vilken förmåga som eventuellt fattas eleven utgör ett utmärkt utgångsläge för att kunna stötta eleven framåt. Detta är dessutom förmågor som kan antas vara mycket värdefulla i elevens framtida yrkesliv, såväl som det framtida samhället i stort (Skolverket, 2022).

Till sist vill vi avsluta denna diskussionsdel med att understryka att detta arbete är ett pågående arbete. Vi tror att vårt arbetssätt, och den fulla potentialen av att använda vår bedömningsmatris, kommer att visa sig fullt ut först på sikt. Alla berörda parter behöver första till sig, och använda matrisen fullt ut. För att kunna mäta progressionen över tid behöver vi dessutom följa en grupp tydligt från det att vi tar emot den till dess att den lämnar vårt fritidshem. Efter dessa år kommer vi att ha en tydlig bild av elevernas utveckling

ända från ankomst, och förhoppningsvis ökat känslan av sammanhang i vårt arbete med gruppen. Kanske kommer vi att behöva revidera matrisen flera gånger längs med vägen för att möta de eventuella hinder som dyker upp, eller bara för att vi hittat sätt att optimera den ytterligare. Så även i takt med att styrdokumenterna ändras, bör matrisen revideras och uppdateras. Det vilar alltså ett ansvar hos oss som arbetar med matrisen att den speglar styrdokumenterna på ett korrekt sätt. Målet med matrisen är inte att ersätta

befintliga styrdokument, utan att stötta all personal att på ett konkret och lättbegripligt sätt arbeta för att uppnå målen i dessa. Utifrån var vi står just nu upplever vi en tydlig signal från vår personal att matrisen är en god hjälp på vägen.

För att avsluta med ett citat från vår personal: “Först tyckte jag att vad är det här för larv... men nu gör den nytta!”.

SLUTSATSER OCH PRAKTISKA IMPLIKATIONER

FÖR ATT ARBETET med matrisen ska fungera på bästa sätt krävs fortfarande att någon är väl insatt i dess funktion och hur den är tänkt att fungera i praktiken, redan i den inledande fasen av arbetet. Det kan dröja tills en bit in i processen innan majoriteten börjar upptäcka fördelarna med matrisen fullt ut. Utöver det är det också sannolikt att det kommer flera tillfällen då personalen också kan känna sig allmänt stressad, och i dessa stunder återigen ifrågasätter värdet av att lägga tid på kartläggningar av eleverna. Därför är det viktigt att ha en person, eller fler, som är ansvarig för att driva processen framåt.

Utöver detta har vi utifrån vår analys kunnat konstatera att vår elevmatriis, och kartläggningarna vi gör med hjälp av den, har bidragit till ett tydligt ökat, aktivt reflekterande kring fritidshemmets uppdrag och mål. Personalen har kunnat koppla ihop mål och syfte med den praktiska verksamheten på ett sätt som vi tror har varit lätt att ta till sig för den som saknar utbildning eller längre erfarenhet (eller båda delar). Dels för den enskilde medarbetaren, dels för personalen som grupp. Detta stärks också genom den verbala genomslagskraft som arbetet med matrisen har. Personalen strävar tydligt mot ett språk med ökade gemensamma professionella begrepp, och inte minst skapas fler tillfällen att föra konstruktiva diskussioner kring elevernas förmågor och utveckling.

En annan aspekt som behöver dryftas inför att arbeta med matrisen är föga förvånande tidsåtgången. Det är svårt att precisera hur mycket tid som krävs för att utnyttja matrisen på bästa sätt, eller hur den bör fördelas. Vi har själva varit inne på flera spår. En variant är att bestämma redan i förväg hur mycket tid

som ska få avsättas, och att det då sker regelbundet exempelvis en gång per månad. Vi har också gett oss på att vara med flexibla, i det att vi snarare genomfört en ny kartläggning efter avslutat arbetsområde. Tanken har då egentligen varit att genomföra en ny kartläggning först efter att vi trots oss kunna förvänta att något skulle kunnat hända i elevernas utveckling kring aktuellt arbetsområde/förmåga som arbetats med. I slutändan så landar det snarare i en prioriteringsfråga, hur mycket kraft och tid som organisationen är beredd att investera i arbetet. Givetvis kan vi förvänta oss bättre utfall av en personalgrupp som inte känner att kartläggningarna utgör en stressfaktor i ett pressat tidsschema. Därför är det också viktigt att skolledaren finns med på tåget, och är beredd att stötta processen fullt ut.

I vårt arbete med elevmatriis är det fortfarande relativt tidigt för att kunna "bevisa" vilka effekter arbetet haft på elevernas generella utveckling då vi helt enkelt inte arbetat aktivt på detta sätt under tillräckligt lång period. Vi kommer snart att avsluta "första varvet", alltså den elevgrupp där vi använt oss av matrisen redan från att de kom till oss. Vad vi däremot kan konstatera, som vi varit inne på tidigare, är att personalen uttrycker en tydligt ökad medvetenhet kring sitt uppdrag, vad det uppdraget innebär, och på vilket sätt detta i sin tur gynnar våra elever. Det är inte ett långsökt antagande att detta i sin tur gynnar även verksamheten, bidrar till en förhöjd kvalitet, och bidrar till en god utvecklingskurva för eleverna. Med det sagt vill vi slå ett starkt slag för att överväga ett implementerande av en motsvarande matriis i verksamheten, om upplevelsen är att behovet finns!

REFERENSLISTA

- ★ Ackesjö, Wernholm & Gardesten (2022) *Mjuka förmågor – vad är det och vad kan det bidra till?* Stockholm: Ifous.
- ★ Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder. 2., [rev.] uppl.* Malmö: Liber
- ★ Colnerud, Gunnel & Granström, Kjell (2015). *Respekt för läraryrket: om lärares yrkesspråk och yrkesetik.* Stockholm: HLS förlag.
- ★ Löfdahl, Saar & Hjalmarsson (2011). *Fritidshemmets potentiella didaktik och barns och pedagogers gemensamma kunskapsmöjligheter i Klerfelt & Haglund (red.) Fritidspedagogik: fritidshemmets teorier och praktiker.* Stockholm: Liber
- ★ Sandberg, Bo & Faugert, Sven (2012). *Perspektiv på utvärdering. 2., uppdaterade och utök. uppl.* Lund: Studentlitteratur
- ★ Skolforskningsinstitutet (2021). *Meningsfull fritid, utveckling och lärande i fritidshem.*
<https://www.skolfi.se/wp-content/uploads/2021/12/Fritidshem.pdf>
- ★ Skolinspektionen (2018). *Undervisning i fritidshemmet*
<https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/kvalitetsgranskning/2018/undervisning-i-fritidshemmet/>
- ★ (Skolverket, 2022, *Framtidens fritidshem [Podcast] mars 2022*).
- ★ Skolverket (2019). *Få legitimerade lärare i fritidshem*
<https://www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2019-04-16-fa-legitimerade-larare-i-fritidshem>
- ★ (Skolverket, 2022). *Kvalitet och kvalitetsarbete i fritidshem*
https://www.skolverket.se/download/18.47ddd14d17f0282d1f41e9/1645449408435/1_Inledande_artikel.pdf
- ★ Skolverket (2022). *Så använder du läroplanen för fritidshemmet*
<https://www.skolverket.se/undervisning/fritidshemmet/laroplan-for-fritidshemmet/sa-anvander-du-laroplanen-for-fritidshemmet>
- ★ Skolverket (2010). *Så kan undervisningen i fritidshem beskrivas*
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/artiklar-om-forskning/sa-kan-undervisningspraktiken-i-fritidshem-beskrivas>

SKOLPORTEN